

VIAȚA CULTURALĂ ÎN BUCOVINA

FACULTATEA DE TEOLOGIE DE LA SUCEAVA

Gheorghe Giurcă

1. Drumul amar al refugiului

Facultatea de Teologie din Cernăuți a ajuns să funcționeze la Suceava, în condițiile dramatice pentru țară, provocate de cel de-al doilea război mondial. Printre instituțiile de învățământ nevoite să apuce drumul amar al refugiului după ce hordurile bolșevice au invadat nordul Bucovinei, s-a numărat și aceasta. Mai întâi, în 1940, când s-a oprit la Suceava¹, unde se stabilise vremelnic și Mitropolia Bucovinei². Inițial, având în vedere haosul creat de nenorocirea care se abătuse, pentru a găsi o soluție adecvată, Dumitru Caracostea, ministrul Educației Naționale hotărâse ca facultatea să-și reia activitatea în cadrul Universității din Cluj³. Acest lucru nu a fost posibil însă datorită consecințelor dictatului de la Viena.

În această situație ar fi urmat ca, la sfârșitul lunii octombrie, în cadrul Universității București, să se țină cu studenții de la Cernăuți examenele de lichidare, ceea ce ar fi echivalat, de fapt, cu lichidarea acestei facultăți, prilej pentru I.E. Toroușiu să scrie plin de mândrie: "Cu aceasta s-a lichidat un trecut frumos, o activitate rodnică, o operă românească durată de oameni de bine, la care s-a lucrat cu dragoste și entuziasm, s-a lichidat o veche tradiție academică, o fală a culturii și științei românești, o santinelă de cinstită veghe a civilizației europene..."⁴. Până la urmă s-a optat pentru o altă soluție care permitea prelungirea existenței sale. Din rațiuni politice și strategice, Facultatea de Teologie din Cernăuți avea să fie încadrată în Universitatea București și avea să funcționeze la Suceava, în localul Liceului "Ștefan cel Mare"⁵. Facultatea a ajuns la Suceava pe data de 7 octombrie 1940, iar festivitățile de inaugurare s-au desfășurat o lună mai târziu, mai precis pe 3 noiembrie în prezența I.P.S.S. Tit, mitropolitul Bucovinei. Au mai fost prezenți prof. Nicolae Cotos, decanul facultății, Gavril Irimescu, prefectul județului, Traian Maga, primarul orașului etc⁶. Printre profesorii refugiați la Suceava se aflau: Simion Reli, Milan Șesan, Ioan Zugrav, Petre Procopovici, Orest Bucevski⁷.

Baza ei materială era, se înțelege, deosebit de precară nu numai în privința spațiului de școlarizare. De exemplu, pentru a suplini lipsa bibliotecii de specialitate, rămasă în întregime la Cernăuți, s-au cumpărat 150 de volume, 1000 au fost primite din donații, aproximativ 500 de cărți și reviste au provenit din depozitul Ministerului Educației Naționale, 95 de volume din împrumutul oferit de preotul paroh de la Biserica "Sf. Nicolae" și 25 de la biblioteca orașului⁸.

În anul universitar 1940-1941, cursurile facultății au fost frecventate de 388 de studenți, din care 184 au obținut licența în teologie⁹. Pentru a asigura, în limitele posibilităților din vreme de război, condiții de viață și de studiu, în str. Regele Ferdinand nr. 13 a fost amenajat un cămin care adăpostea 54 de studenți: 30 din vechiul Regat, 17 bucovineni și 7 basarabeni. În ciuda gravelor probleme economice din acea perioadă, cei ce proveneau din teritoriile ocupate beneficiau de un ajutor financiar de 35000 lei din partea Subsecretariatului de Stat pentru Culte¹⁰.

Cu toate marile dificultăți, inerente în asemenea condiții, reluarea activității Facultății de Teologie a permis continuarea învățământului superior bucovinean, menținând astfel trează speranța în revenirea la matcă, ceea ce s-a și întâmplat în anul următor. Numai că gravele evenimente care au marcat viața acestor teritorii aveau să determine o serie de schimbări cu profunde implicații în însăși structura învățământului superior din Cernăuți. În legătură cu aceasta, prin adresa nr. 5885 din 7 august 1941, generalul Radu Rosetti, ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, îl informa pe Mihai Antonescu, președintele ad-interim al Consiliului de Miniștri: "În privința învățământului superior, am propus, și domnul general Antonescu a admis, ca Universitatea din Cernăuți și Facultatea de

Teologie din Chișinău să se desființeze... La Cernăuți, în localul Universității să fie așezate: Facultatea de Teologie de la Suceava...". Așa s-a și întâmplat. Facultatea a revenit la Cernăuți în octombrie 1941¹¹. Ce a găsit acolo întrecea până și cele mai pesimiste așteptări. Adevărul este că în graba cu care oamenii s-au ferit din calea armatei rusești, puțin a putut fi salvat din averea facultății. Ca în toate situațiile similare, mai de preț era viața. Un participant la tragicele evenimente nota peste câțva timp: "După fulgerătoarea noastră plecare, în vinerea – vinere de patimi – zilei de 28 iunie, vatra noastră de lumină, Facultatea și Biblioteca, împreună cu Biserica "Sf. Trei Ierarhi", locul de închinare și de dumnezeiască reculegere al ei, a fost prefăcută în tribunal de supliciu, în înfricătmă temniță, în groapă de întunec, în înnoptată și tainică execuție și deportare. Arhiva Facultății cu uricele de fondare și toate documentele ce-i alcătuiesc istoria ei de un veac, au fost distruse și arse, ca și 8000 de volume din totalul de 30000 de volume dintre cele mai valoroase ale Bibliotecii, iar Biserica batjocorită în loc de întinare și cea mai abjectă fărădelege. Nicăieri duhul satanic n-a duhnit mai involburat decât în locurile unde ne-am adunat azi ca să le sfințim cu gândul închinat Dumnezeuului părinților noștri"¹².

După ce au fost înlăturate, pe cât s-a putut, efectele dezastruoase ale ocupației, facultatea și-a reluat activitatea. "Profesorii ei, pe cât de harnici și de modești, tot pe atât de învățați și de iluștri, aceia care într-o sânguință tăcută nu mai știu cum să adune în mintea lor cât mai multă din înțelepciunea sobră a grelelor tomuri, împrăștiati de becisnica prăvălire a bolșevismului rus, s-au întors din bejenia lor zoriți să ia legătura cu cărțile lor dragi"¹³. Cu biblioteca a mers și mai greu. În ciuda eforturilor depuse de studenți și profesori, a fost nevoie de timp pentru a reveni la starea de normalitate. Ca urmare, redeschiderea ei oficială a avut loc abia la 19 februarie 1943.

Dar nu au trecut decât trei ani de relativă liniște, după care tăvălugul nemilos al destinului s-a rostogolit a doua oară asupra nordului Bucovinei. Din nou multe instituții de învățământ, printre care și Facultatea de Teologie, au plecat pe același drum al refugiului. Acum proporțiile dezastrului s-au dovedit a fi și mai mari și mai de durată, din moment ce, iată, după mai bine de 50 de ani, urmările lui sunt și astăzi o rană deschisă în trupul țării și în sufletele noastre. Și cine știe până când? De data aceasta "vifonița războiului a dus Facultatea de Teologie și Institutul de Istorie, pentru intervalul de timp dintre martie 1944 și martie 1945, la Râmnicul Vâlci"¹⁴. Deci tocmai în celălalt capăt al țării! Purtând în suflete dorul greu al plaiurilor bucovinene și mânați de gândul unei cât mai grabnice apropieri de ele, profesorii facultății sunt în căutare de soluții. În urma demersurilor întreprinse, Ministrul Educației Naționale a aprobat ca facultatea să fie integrată acum în structura Universității "Al. I. Cuza" din Iași și să funcționeze la Suceava. Un argument solid în această privință l-a constituit faptul că tot aici își avea sediul Mitropolia Bucovinei, aflată și ea în refugiu. Mai trebuia rezolvată problema spațiului necesar. În acest scop decanul Vasile Loichiță se adresează prefectului de Suceava la data de 9 decembrie 1944: "Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul Educației Naționale, cu Ordinul nr. 84426 din 18 octombrie 1944 (serv. M.O.N.T. și A.P.), a fixat sediul Facultății de Teologie de aici, încadrată în Universitatea "Cuza Vodă" din Iași – în localitatea Suceava. În conformitate cu această dispoziție, Consiliul facultății noastre a delegat pe domnii Nicolae Grămadă și asist. Ștefan Slevoacă să se deplaseze la Suceava pentru a lua contact cu autoritățile de acolo în scopul constatării posibilităților de instalare a facultății și a internatului ei teologic, împreună cu întregul personal al acestor instituții. Pentru ca numiții delegați să-și poată aduce la îndeplinire, în mod mulțumitor, însărcinarea pe care au primit-o din partea Consiliului facultății noastre în baza ordinului amintit al Ministerului Educației Naționale, cu onoare vă rugăm, domnule prefect, să binevoiți a da numiților întregul concurs al domniei voastre. În scopul funcționării facultății noastre, avea nevoie de **4 săli de cursuri și 3 camere pentru birouri**. De asemenea, ne sunt necesare **camere adecvate** pentru găzduirea unui număr de aproximativ 80 de studenți, bursieri ai Internatului Teologic, precum și **40 (patruzeci) camere** pentru personalul

facultății și al Internatului Teologic (14 profesori, 1 conferențiar, 4 asistenți, 10 funcționari și 11 oameni de serviciu)”¹⁵.

Deși depășea cu mult posibilitățile și așa mai mult decât modeste ale orașului în privința spațiilor destinate învățământului, cererea a fost primită cu o largă înțelegere. Autoritățile județene au convocat factorii de decizie din domeniu pentru a lua o hotărâre. Ca urmare, prin adresa nr. 8709 din 18 decembrie 1944, i se comunica decanului: “Avem onoarea a vă face cunoscut că am luat act de faptul că sediul Facultății de Teologie încadrată în Universitatea “Cuza Vodă” din Iași a fost fixat în orașul Suceava și că în vederea instalării acestei facultăți în noul sediu puteți conta pe concursul întreg și nelimitat al tuturor autorităților locale. În conferința ce s-a ținut în ziua de 17 decembrie a.c. în prezența delegatului dvs., profesorul Nicolae Grămadă, s-a hotărât de comun acord cu toți factorii interesați ca facultatea să fie instalată în localul Școlii Primare de Fete, care are săli suficiente pentru cursuri, dormitoare pentru studenți și birouri. Cu privire la locuințele necesare corpului profesoral și funcționarilor facultății, se vor face și din acest punct de vedere toate facilitățile cu putință. Așa fiind, vă rugăm a ni se comunica data la care facultatea în cauză urmează a sosi împreună cu întreg patrimoniul ei la Suceava”¹⁶. Mai multă solitudine e greu de închipuit.

2. La noul sediu

Strămutarea facultății de la Râmnicul Vâlcea la Suceava a avut loc în martie 1945. Inaugurarea cursurilor a căpătat proporțiile unui eveniment, după cum rezultă și din textul invitațiilor: “Facultatea de Teologie a Universității din Iași, vechea și renumita instituție de cultură superioară a Bucovinei, instalată zilele acestea la Suceava, anunță inaugurarea cursurilor sale în ziua de duminică, 15 aprilie a.c. Solemnitatea aceasta va avea loc în Biserica Sf. Mănăstiri din Suceava (sediul Sf. Mitropolii), orele 11 a.m. Vă rugăm călduros să binevoiți a onora cu prezența dvs. Această solemnitate”¹⁷.

Organizatori și invitați, aveau cu toții sentimentul că trăiesc o zi înălțătoare, deoarece au reușit încă o dată să salveze facultatea lor dragă, care, chiar dacă nu avea aici nici pe departe condițiile de la Cernăuți, putem totuși funcționa și asta conta cel mai mult. Privind din perspectiva timpului, apreciem că, prin competență și dăruire, corpul didactic a desfășurat la Suceava o activitate exemplară. E destul să amintim că printre profesori se aflau: **Milan Șesan**, pentru Istoria bisericii universale și Istoria bisericii ortodoxe, **Cicerone Iordăchescu** – Patrologie, **Nicolae Grămadă** – Istoria românilor și Istoria literaturii române, **Vladimir Prelipceanu** – Limba ebraică și Arheologie biblică, **Iustin Moisesescu**, viitorul Patriarh al României – Ermeneutică și Exegeza Noului Testament, **Ilie Grămadă** – Filozofie și Pedagogie etc. Ei se îngrijeau de pregătirea unui număr destul de mare de studenți. De exemplu, în anul universitar 1946-1947 frecventau cursurile 488 de studenți teologi în anii I-IV de studiu”¹⁸.

În ciuda atitudinii mai mult decât binevoitoare a autorităților locale în legătură cu aducerea și păstrarea acestei facultăți la Suceava, au existat și oameni care, din motive numai de ei știute, au uneltit în taină împotriva, solicitând ministerului de resort, de exemplu, să se restituie școlii primare măcar o parte a spațiului cedat. Voiau s-o constrângă astfel să plece de aici. Ca urmare, cu adresa nr. 228670/1946 a Direcției Învățământului Superior, decanul era înștiințat: “Avem onoarea a vă face cunoscut că dl. ministru Ștefan Voitec a aprobat evacuarea parterului Școlii Primare și casa direcțiunii care este ocupată de această facultate în prezent, îngrijindu-vă de găsirea altui local pentru nevoile internatului”¹⁹. Vestea a stârnit o vie îngrijorare pentru conducerea facultății. În disperare de cauză, aceasta se adresează la 9 august 1946 primarului, amintindu-i că spațiul respectiv a fost pus la dispoziție “de Dvs.” Împreună cu toate autoritățile din Suceava, atunci când a fost vorba ca facultatea noastră, dependentă de Universitatea din Iași, să-și aibă sediul în orașul Suceava”²⁰. Primarul este rugat să intervină cu autoritatea sa pentru menținerea spațiului disputat, și așa insuficient. Spre cinstea sa, el a rămas un consecvent susținător al ideii ca facultatea să rămână aici. Pe data de 12 august 1946 va trimite o lungă și patetică scrisoare oficială ministerului, pe care o

reproducem în întregime: “Dacă împrejurări nefericite ... n-au putut păstra Universitatea din Cernăuți, totuși bucovinenii se simt măguliți că din toată această universitate au putut păstra pentru ei Facultatea de Teologie.

În acest scop nu s-a precupețit nici un efort pentru a se face posibilă funcționarea acestei facultăți în orașul Suceava, iar actualmente întreaga Bucovina este prea zeloasă pentru a nu interveni atunci când interese egoiste și diametral opuse unui așezământ de cultură superioară caută din umbră să stingherească buna funcționare a acestei facultăți, dacă nu chiar îndepărtarea ei de pe aceste meleaguri atât de crunt lovite, probabil din motivul că aceste concepții de dirijare nu se pot situa vreodată la înălțimea preceptelor ce emană din această facultate.

E regretabil când aproape unanimitatea locuitorilor Bucovinei cer insistent ca Facultatea de Teologie să rămână, considerând-o ca pe o creațiune proprie, se găsesc totuși foarte puține persoane ale căror interese nu se pot identifica cu acest așezământ cultural ce a constituit și constituie una din mândriile Bucovinei. Toată intelectualitatea și toate autoritățile reclamă menținerea acestei facultăți în orașul Suceava.

În acest scop și primăria a căutat să faciliteze instalarea și funcționarea facultății, punându-i la dispoziție localul Școalei Primare de Fete, fără ca prin aceasta să prejudicieze bunul mers al acestei școli, întrucât s-au luat măsurile cuvenite ca Școala Primară de Fete să funcționeze în localul Școalei Primare de Băieți ce dispune de suficiente încăperi.

Dar ca să nu se poată obiecta că aceasta este aglomerată cu prea mulți elevi, primăria a hotărât să inițieze în orașul Suceava încă o școală primară spre a se descongesciona localul Școalei Primare de Băieți, astfel ca în acest local, cu suficiente încăperi, va putea funcționa la parter Școala Primară de Fete, fără ca prin aceasta să se stingherească buna funcționare a ambelor școli.

Cu toate acestea însă constatăm că Ministerul Educației Naționale cu Ordinul nr. 228670/946, trimis Facultății de Teologie dispune ca parterul localului folosit de facultate să fie cedat Școalei Primare de Fete.

Credem că în acest mod se lovește în existența facultății, pentru că în oraș nu există un alt local mai potrivit, iar pe de altă parte cedarea parterului acestui local Școalei Primare de Fete va constitui un mai mare impediment în buna funcționare atât a facultății, cât și a școalei primare, dat fiind faptul că mai degrabă pot funcționa împreună două școli primare, într-un singur local, decât o școală primară împreună cu o facultate.

Fără de cele arătate mai sus și pentru ca Bucovina să nu fie privată și de unica ei instituție de cultură superioară, iar locuitorii ei să nu aibă impresia unui tratament vitreg, provocat probabil de interese prea înguste față de atmosfera ce radiază din o universitate, cu onoare vă rugăm să binevoiți a interveni pentru a se reveni asupra ordinului prin care Ministerul Educației Naționale a dispus ca o parte din localul folosit să fie cedat Școalei Primare de Fete, deoarece această școală dispune de încăperi suficiente în localul unde funcționează actualmente, iar pe de altă parte Primăria a luat măsurile necesare pentru înființarea unei noi școli primare, atât pentru descongescionarea Școalei Primare de Băieți unde funcționează Școala Primară de Fete, cât și pentru evitarea unor tendințe de a lovi în existența locală a Facultății de Teologie.

Nu ne îndoim că intervenția noastră va găsi ecoul cuvenit, astfel că interesele Bucovinei vor fi satisfăcute în timpul cel mai scurt posibil²¹. În urma intervenției Ministerul a revenit într-adevăr asupra deciziei anterioare, cu condiția ca Primăria să asigure, în altă parte, spațiul reclamat pentru Școala Primară. Pe hârtia respectivă, primarul a scris: “Primăria își respectă angajamentul de a găsi două săli de clasă pentru buna funcționare, dar nu poate căuta sale în centrul orașului, și a face o altă școală în str. Cernăuților”²². Și a făcut-o. Aceasta avea să fie Școala nr. 3 din oraș. Bucuros de soluția adoptată, profesorul Milan Șesan va scrie satisfăcut că intențiile subversive “s-au frânt însă de realitatea evidentă chiar și forurilor conducătoare că Facultatea de Teologie bucovineană are din

nou menirea să fie leagănul universității bucovinene, ca pe vremuri”²³. Într-un fel ea avea să fie leagănul universității de la Suceava, dar până atunci a trebuit să mai treacă o jumătate de veac.

3. Apusul

Din păcate, Facultatea de Teologie a mai rezistat puțin timp la Suceava. După sesiunea de iarnă din februarie 1949, a fost transferată la București cu tot cu studenți și profesori (unii au optat pentru facultatea similară din Sibiu). Era unul dintre efectele noii legi a învățământului de esență comunistă, în baza căreia învățământul confesional a fost restrâns până aproape de suprimare. În cei patru ani cât a funcționat aici, a dat trei promoții de absolvenți. În paralel, prin Seminarul Pedagogic Universitar (director Ilie Grămadă), a asigurat și pregătirea unui număr de profesori de care învățământul postbelic avea atâta nevoie.

Prin plecarea facultății, se puneă încă o dată punct unei vechi tradiții în domeniul învățământului superior religios, început în Suceava cu peste 500 de ani în urmă, după o existență când înfloritoare, când zbuciumată, cu intermitențe, cu sușuri și coborâșuri. Suntem însă convinși că și de data aceasta nu este decât o întrerupere vremelnică. Va veni, cu siguranță, ziua când vor fi întrunite condițiile materiale necesare și oameni animați de sincera dorință de a reînnoa aceste străveche tradiție, cu atât mai mult cu cât funcționarea unei asemenea facultăți românești pe pământul Bucovinei este nu numai o obligație testamentară, care vine de la înaintași, ci și o cerință impusă de realitățile caracteristice acestor meleaguri: sediul Arhiepiscopiei, prezența Seminarului Teologic “Mitropolitul Dosoftei”, deci existența unei veritabile “pepiniere” de candidați și de profesori apți să asigure pregătirea corespunzătoare a viitorilor preoți, apoi existența unui laborator de restaurare a obiectelor de patrimoniu, cu specialiști de marcă, densitatea nemaiîntâlnită de schituri și mănăstiri și, nu în ultimul rând, acea atmosferă solemnă a locurilor noastre care, chiar involuntar, înalță sufletul și îndeamnă la evlavie. Suceava va trebui să pregătească din nou preoți pentru toată Bucovina și nu numai.

4. Facultatea de Teologie și viața culturală a orașului

Prezența Facultății de Teologie a însemnat foarte mult și pentru viața culturală a Sucevei. Profesorii ei nu s-au limitat doar la obligațiile strict profesionale. Dimpotrivă, continuând o veche și frumoasă tradiție înrădăcinată de mult timp în Bucovina, intelectualitatea, și cu atât mai mult cadrele didactice, desfășura o susținută și diversă activitate obștească în cadrul unor societăți culturale.

Două au fost principalele direcții de acțiune. Este vorba mai întâi de reactivitatea Institutului de Istorie, înființat la 5 decembrie 1942 la Cernăuți de către Facultatea de Teologie și a cărei activitate a fost sistată în timpul războiului. Institutul a fost reorganizat în noile condiții social-istorice la Suceava, în data de 7 decembrie 1945, când Milan Șesan a convocat, pe lângă cadrele didactice ale facultății, și profesori de istorie din învățământul secundar local, la început, apoi și alți intelectuali bucovineni pe care vântul soartei îi împrăștiase prin București, Iași, Cluj, Caransebeș, Râmnicu Vâlcea, Rădăuți, Dorohoi etc. Astfel, activitatea institutului va reintra în normal: au loc conferințe lunare pe teme de istorie locală, mai ales, la care participa, în afara studenților, un numeros și avizat public avid de asemenea cunoștințe.

Concomitent s-a înregistrat și o susținută activitate publicistică a membrilor institutului în reviste precum *Candela*, editată chiar de Facultatea de Teologie, *Altarul Banatului*, *Revista Istorică*, *Studii și cercetări istorice* (Iași), *Buletinul Institutului de Istorie* (Cluj) etc. Să mai adăugăm că institutul sucevean a întreținut relații de colaborare culturală și științifică cu facultățile de teologie din Praga, Atena și Sofia, cu Biblioteca Parlamentului din Washington sau cu Institutul cultural “Erasmus” din Belgia.

Animați de cele mai nobile intenții în legătură cu spațiul cultural căruia îi aparțineau acum și preocupați de soarta patrimoniului cultural, istoric și arhitectural al Bucovinei, membrii institutului au avansat forurilor de resort unele propuneri în această direcție, care denotă adâncă lor implicare morală și de conștiință. Iată câteva: reîntregirea și recuperarea bibliotecii care a aparținut Facultății

de Teologie, înființarea la Suceava a unui muzeu de artă și de arheologie, conservarea operelor de artă bisericească bucovineană.

Institutul de Istorie a înființat la Suceava și o bibliotecă modestă, e drept, din donații ale istoricilor Teodor Balan și Ion Nistor, precum și ale Institutului de Istorie Națională din București și ale redacției revistei “Candela”. Dacă existența facultății nu ar fi fost curmată atât de brutal, biblioteca aceasta ar fi devenit, cu siguranță, o importantă instituție de cultură a orașului.

Activitatea institutului a fost susținută material de către Emilian, mitropolitul Bucovinei, Universitatea “Al. I. Cuza” din Iași, de Ministerul Finanțelor și, bineînțeles, de Facultatea de Teologie din Suceava.

Cea de-a doua direcție, complementară de altfel cu prima, s-a derulat în cadrul societăților culturale locale: Reuniunea Muzical-Dramatică “Ciprian Porumbescu”, Universitatea liberă, înființată în cadrul Liceului “Ștefan cel Mare”, precum și alte asociații culturale, de caritate și de ocrotire de mai mică importanță.

Prin întreaga sa activitate, Facultatea de Teologie din Suceava s-a impus, într-un timp atât de scurt, adânc în conștiința publică, încât și astăzi, după 50 de ani de la înființarea sa, continuă să fie adesea evocată. Ea s-a dovedit a fi o demnă continuatoare a activității din perioada cernăuțeană care i-a adus un prestigiu unanim recunoscut în întreaga țară. A modelat caractere cărora le-a imprimat o educație cu un anume specific. A creat, totodată, un climat cultural elevat în orașul care, într-un veritabil arc peste timp, făcuse dovada vocației sale culturale cu multe secole în urmă. Ea avea să consolideze statutul de centru universitar al orașului și să deschidă indirect calea altor școli superioare care vor funcționa aici.

NOTE

1. Milan Șesan, *Facultatea de teologie din Suceava. Institutul de istorie. La 5 ani de existență. Dare de seamă și comunicări*, Tipografia Mitropoliei, Suceava, 1947, p. 3.
2. *Lucrările Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Cernăuților din sesiunea ordinară a anului 1942*, Cernăuți, 1943, p. 76.
3. “Monitorul Oficial”, nr. 198/28 august 1940, p. 4620-4622.
4. “Glasul Bucovinei”, nr. 5987, 11 noiembrie 1940, p. 3.
5. “Candela”, an L, LI, LII, 1939, 1940, 1941, Cernăuți, 1942, p. 730.
6. “Glasul Bucovinei”, nr. 5987, 11 noiembrie 1940, p. 4.
7. Idem.
8. “Candela”, an LIII, Cernăuți, 1942, p. 750.
9. Simion Reli, *Facultatea de Teologie din Cernăuți*, Cernăuți, 1942, p. 27.
10. “Candela”, an LIII, Cernăuți, 1942, p. 749.
11. Mircea Grigoroviță, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. O microsinteză*, ms. dactilo., p. 64.
12. Vasile Loichiță, *Facultatea noastră teologică și-a redeschis biblioteca*, în “Făt-Frumos” an XVIII, nr. 2, 1943, p. 76.
13. Dumitru Stăniloae, *Facultatea de Teologie Cernăuți*, în “Făt-Frumos” an XVII, nr. 3, 1942, p. 82.
14. Milan Șesan, *op. cit.*, p. 4.
15. Arhivele Statului Filiala Suceava, *Fond Prefectura Județului Suceava*, dosar 112/1944, fila 3.
16. Idem, fila 1.
17. Idem, *Fond Primăria orașului Suceava*, dosar 10/1945, fila 1.
18. Idem, fila 10.

19. Idem, dosar 7/1946, fila 22.
20. Idem, fila 21.
21. Idem, fila 23.
22. Idem, fila 24.
23. Milan Şesan, *op. cit.*, p. 76.